

Izzivi in možnosti v antropologiji otroštev

Uvod v otroke, otroštva in študije otroštva²

Pozornost, ki jo je antropologija namenjala otrokom in otroštvom, ima nejasno, vendar dolgo zgodovino, tako v sami antropologiji kot v interdisciplinarnih študijah. Na primer, v nekaterih obdobjih, ki jih izpričujejo študije psihološke antropologije, ki se ukvarjajo s 'kulturo in osebnostjo', so bili vzorci za oblikovanje otroka ključ razlage vzorcev odraslega človeka in splošnih kulturnih vzorcev. V drugih obdobjih zgodovine antropologije vidimo, da je bilo raziskovanje otrok in otroštev bolj odvisno od individualnih pobud in raziskav v okviru skupinsko osredinjenih programov ali šol. V zadnjem času pa smo pričča ponovnem vzniku zanimanja za proučevanje otrok v sklopu 'Študija otroštva' ali 'Antropologije otroštva'. Sklop o antropologiji otroštva v drugi številki letnika 2007 revije *American Anthropologist*, poudarja zgodovinski pregled antropološkega proučevanja otrok in otroštev ter rezultate omenjenih študij. Poleg tega osvetli glavne teoretske in metodološke vidike pri proučevanju otrok in otroštev, pa tudi možnosti in izzive, s katerimi se soočajo tisti, ki želijo, da bi proučevanje otrok postalo osrednja tema v antropologiji in s tem tudi osrednja tema razvojne politike na tem področju.

Vzhajajoča antropologija otrok in otroštev mora nujno upoštevati pravice otrok, kakor so zapisane v Konvenciji Združenih narodov o otrokovih pravicah (KZNOP). KZNOP je bila prelomni dogodek, ne le v okviru razvojne politike v zvezi z otroki, ampak tudi glede štipendij za proučevanje otrok in otroštva. V osnovi konvencija vključuje tri med seboj povezane principe: varovanje, preskrbo in participacijo. Prva dva principa, varovanje otrok pred nevarnostmi in oskrba s potrebnimi viri ter sredstvi, sta se ujemala tako s stališči mednarodnih agencij in skupinami za pravice otrok, kot s prizadevanji varovanja

¹ Myra Bluebond-Langner, oddelek za sociologijo, antropologijo in kriminologijo, univerza Rutgers University, Camden, NJ 08102. Jill E. Korbin, oddelek za antropologijo, CaseWestern Reserve University, Cleveland, OH 44106-7125.

² Pričujoči članek je nastal leta 2007 v okviru tematskega bloka o otrocih, otroštvu in študiju otroštva v reviji *American Anthropologist* 109(2): 241–246, in sicer kot spremno besedilo k člankom, na katere se tudi vsebinsko navezuje:

- Robert A. LeVine: *Ethnographic Studies of Childhood: A Historical Overview*,
- Allison James: *Giving Voice to Children's Voices: Practices and Problems, Pitfalls and Potentials*
- David F. Lancy: *Accounting for Variability in Mother-Child Play*
- Christina Toren: *Sunday Lunch in Fiji: Continuity and Transformation in Ideas of the Household*
- David M. Rosen: *Child Soldier, International Humanitarian Law, and the Globalization of Childhood*.

otrok v ZDA. Tretji princip je spodbudil raziskave in politične agende, ki upoštevajo stališča in perspektive otrok. Omenjeni raziskovalni interes spada med interdisciplinarne raziskave in 'študij otroštva'. Dolgoročna antropološka usmeritev se nagiba v smeri interdisciplinarnosti in spada pod okrilje 'študija otroštva'. Poleg tega dolgoročna usmeritev v emsko in multikulturalno perspektivo sovпада z naraščajočim zanimanjem za raziskovanje otrok in otroštev.

Povečanje komunikacije na globalni ravni je prav tako (pre)usmerilo našo vsakodnevno pozornost na trpljenje otrok po vsem svetu. S tem se je znova pokazala potreba po raziskovalnih štipendijah, novih razvojnih politikah in pristopih do otrok, pa tudi povečana potreba po humanitarni pomoči in filantropiji. Nastale so nove pobude, s katerimi želijo vlade zmanjšati in odpraviti probleme, ki tarejo otroke, in sicer tako na biološki (bolezni) in socialni ravni (revščina). Večje namenjanje pozornosti problematiki otrok – vojna, revščina, zlorabe in izkoriščanje otrok za spolne storitve itd. – so omogočile večjo vidnost otrok ter ustvarile občutek nujnosti proučevanja otrok kot perečega področja, s katerim se soočajo sodobne družbe in vedno bolj globaliziran svet. Toda študije so razkrile, da otroci niso le deležni agresije, ampak so tudi sami agresorji (t. i. otroški vojaki). Na otroke ne vplivajo le odrasli s svojo voljo, ampak so lahko tudi sami dejavniki političnih in kulturnih sprememb.

Spoznanje večdimenzionalne narave otrok ni spodbudilo le prizadevanj za izboljšanje težav, s katerimi se soočajo otroci in mladostniki, sočasno je tudi odstrlo pogled na otroke in mladostnike, ki so žrtve in obenem napadalci. Z odkrivanjem realnosti otroških življenj se je zabrisala tudi meja med bazičnim in aplikativnim raziskovanjem oziroma delom, saj so sodobne študije pogosto politično obarvane in naravnane na politično in vsakdanjo praktično dimenzijo.

Razvoj študija otrok in otroštev ter nedavno področje študija otroštva tesno sovпада tudi z razvojem, ki smo ga videli na področju študij žensk in ženskih študij: kakor smo lahko spremljali študije žensk v okviru družbeno-socialnih dejavnikov in umestitve žensk v okviru vedenjske teorije, tako lahko podoben razvoj danes spremljamo pri študijah otrok in otroštev. Te so namreč naslednji logični korak na poti v bolj inkluzivno družbo in kulturo. V perspektivi bolj inkluzivne družbe je produktivnejše vključiti otroke v multikulturalno družbo in kulturo, kot pa jih privilegirati nad vsemi drugimi skupinami.

Otroci so na eni strani razvijajoča se bitja z močjo delovanja, na drugi pa ranljiva bitja. Dosežek antropologije je, da je prepoznala pojavljanje obeh vidikov v različnih obdobjih in na različnih mestih, pa tudi v različnih družbenih, političnih, ekonomskih in moralnih okoliščinah in razmerah. Soobstoj razvijanja, delovanja in ranljivosti vodi naše odločanje glede raziskav o otrocih in vpliva na etično odgovornost do otrok v raziskavah ter do njihove prihodnosti. Ta zaveza je pomembna zlasti zato, ker so otroci ne glede na to, da nanje vedno bolj gledamo kot na razvijajoča se bitja z zmožnostjo delovanja, hkrati med najbolj ranljivimi člani družbe, ki še posebej potrebujejo našo skrb in ljubezen. Članki, na katere se navezuje pričujoči uvod, se nanašajo na glavne probleme konceptualizacije otrok in otroštva. Izražajo izzive, s katerimi se soočamo pri obravnavanju kompleksnosti sodobnih vidikov inkluzivnosti, ki zadeva otroke.

Razvoj in kontekst: delovanje in ranljivost

Glavna skrb antropologije v okviru kontekstualne narave otroškega razvoja in emske perspektive neizogibno vodi k večji inkluzivnosti samih otrok in s tem omogoča soočenje z dilemami, ki jih prinašata delovanje in ranljivost otrok. Članek Roberta LeVineja, ki nas popelje skozi dela

nekaterih mislecev, kot so Franz Boas, Margaret Mead, Bronislaw Malinowski in Raymond Firth, pokaže, da je bila fizična, čustvena in socialna rast otrok kot članov družbe vedno pomemben del razmišljanja antropologov in da časovni, socialni ter kulturni konteksti, v katerih živijo otroci, ostajajo v ospredju antropološkega zanimanja: »etnografski vidik otroštva temelji na premisi – ki jo antropologi vedno znova preiskujejo –, da se razmere in oblika otroštva spreminjajo od populacije do populacije glede na kulturne kontekste in ki jih ne moremo razumeti, če natančno ne poznamo njihovih socialnih, družbenih in kulturnih okvirov« (LeVine v *American Anthropologist* 2, 2007).

Ukvarjanje s posebnim in določenim kontekstom glede raziskovanja otrok in otroštva v različnih obdobjih in različnih krajih antropologiji onemogoča, da bi ponudila njuno univerzalno definicijo. Toda ne glede na to, ali antropologija želi ponuditi univerzalne definicije otrok in otroštva, pa se te uporabljajo v mednarodnih dokumentih o človekovih pravicah in v zakonih, ki se nanašajo na tako imenovane 'otroke vojake', otroško delo in starostno mejo za poroko. Definicije tako najdemo v mednarodnih dokumentih, kot so KZNOP, in drugih statutih ter predpisih. Te definicije vsebujejo t. i. starostne 'svetle linije': v primeru KZNOP to pomeni starost osebe (otroka), ki je stara manj kot 18 let. Za antropologa so 'svetle linije' problematične, saj se lahko razlikujejo glede na kulturo, etnično pripadnost, spol, zgodovino in lokacijo. Zato antropološke študije sprožajo vprašanja o modelih in pristopih, ki pomenijo univerzalni razvoj od otroštva naprej do odraslosti, nekompetentnosti do kompetentnosti, nezrelosti do zrelosti. David Rosen razpravlja, kako ta prepričanja delujejo v humanitarnem diskurzu, še zlasti na primeru t. i. otroških vojakov. V slednjem primeru se Rosen pogumno spopade ne le s problemi univerzalnih definicij otrok in otroštva, ampak tudi s problemi, ki zadevajo teoretiziranje o otrocih, metodoloških problemih študij in politik, ki sprejemajo sposobnosti delovanja otroka. V zadnjih nekaj desetletjih so namreč antropologi izrazili in tudi jasno dokumentirali delovanje otrok kot posameznikov, v skupinah in številnih drugih situacijah. Kar je manj očitno, je stopnja in vpliv delovanja otrok, kaj šele narava njihovega delovanja – točke, ki bi jih lahko pripisali tudi delovanju odraslih, tako posameznikom kot skupinam. Tako kot odrasli, otroci namreč niso izvzeti iz strukturnih omejitev. Odločitve in dejanja odraslih se ne glede na to, ali gre za vojaške ali medicinske odločitve, izvajajo bodisi pod čustvenim bodisi socialnim ali političnim pritiskom. In tako kot se lahko pokažejo določene posledice delovanja posameznika ali skupine v določeni situaciji in/ali družbi ter zahtevajo razmislek, velja tudi za otroke. Zato LeVinijev članek predlaga, da naj bo delovanje koncept, ki smo ga sprejeli kot odgovor na študije, ki izvirajo iz strukturnih in kronoloških modelov otrok in otroštev, pri čemer na primer Piaget predlaga model, ki daje poudarek postajanju, zrelosti in starosti. Pri teh modelih se otrok primerja z modelom odraslosti kot pretirano idealizirane verzije odrasle avtonomije, neodvisnosti in zrelosti, ki je že sama po sebi pomanjkljiva. Pripisovanje delovanja otrokom se prav tako dobro umešča v dolgoročno naravnost antropologije glede pojmovanja odraslih kot snovalcev pomena. A Christina Toren nas opominja, da to velja tudi, ko gre za otroke. Otroci so prav tako snovalci pomenov. Torenova na podlagi študije otrok s Fidžijskih otokov glede idej sorodstva in sorodnosti piše: »Tako kot je vsak od nas rojen v svet pomenov v vseh fizičnih vidikih, so vanj rojeni tudi otroci, sčasoma pa prav tako ustvarjajo nove pomene, še zlasti, kar se tiče inter-subjektivnih odnosov z Drugim.« Danes je poudarek na delovanju in odmiku pojmovanja otrok kot pasivnih prejemnikov, ki se zanašajo samo na izjave odraslih o otroškem svetu in na njihove izkušnje k otrokom samim in njihovim izjavam o njih samih. Ta premik v smeri poslušanja otrok je vodilo v raziskovanju, politiki in praksi, ki bi jo lahko imenovali nekakšno zapoved poslušanja glasu otroka. Allison James trdi, da so ta pogled sprejeli zlasti v Veliki Britaniji in Evropi, medtem

ko so v ZDA to večinoma spregledali, z izjemo del nekaterih antropologov (Bluebond-Langner, 1978) in sociologov (npr. Corsaro, 1979), katerih delo je pokazalo potrebo po razumevanju otroških izkušenj, procesov socializacije in sociokulturne reprodukcije in spremembe. Jamesova tako opisuje 'prakse in probleme, pasti in potencialne', ki so vključeni v poskus dajanja glasu otrokom, vključno z vprašanji avtentičnosti otrokove perspektive in narave njihovega sodelovanja v raziskovalnem procesu. Kakor nas opozori Jamesova, ti problemi ne zadevajo le raziskave otrok, vendar obstajajo edinstveni vidiki, ko gre za raziskave o otrocih. Še več, morebitni neuspeli poskusi, da bi te vidike zajeli v raziskavah, »bodo raziskovalna tveganja pri raziskovanju otrok in otroštva te spet potisnila na rob in jim ne bo uspelo začrtati področja, znotraj katerega so otroci obravnavani kot družbeno-socialni dejavniki, ki lahko ponudijo edinstveno perspektivo o socialnem svetu, ki jih obravnava kot otroke«. Allison James prav tako meni, da so dela Jamesa Clifforda in Georga Marcusa (1986), Clifforda (1988) in Clifforda Geertza (1988) zelo pripravna pri obravnavanju in reprezentaciji otrok samih, Geertzovo delo pa vidi zlasti »kot novo kritično stališče, ki lahko znova obudi raziskave o otroštvu«. Zato nas članki v tem sklopu opominjajo, da moramo biti pri uporabi citatov otrok previdni v naslednjih točkah: selektivnosti reprezentacije, nekritičnih citatih, polifoniji otroških glasov, ki jih želimo uporabiti za določene namene (tj. skupnost za človekove pravice ali skupnosti, v katerih živijo otroci). Jamesova prav tako komentira: »Antropologi danes dobro poznajo dileme, ki jih prinaša politika reprezentacije; antropologija otroštva pa mora te v polnosti še artikulirati glede na retorično moč, ki jo glas otroka nosi s seboj«.

Antropologi moramo ne le dokumentirati, kar pravijo otroci, te izjave moramo postaviti tudi v luč določenega socialnega in kulturnega konteksta. Slednje nas nenehno opominja na različnost življenj in izkušenj vsakega posameznega otroka in problem posploševanja znotraj katerekoli družbe, kaj šele družbe in kultur. Zato je ključno vprašanje, kakor poudarja Jamesova, kako raziskovalec sliši otroke kot posameznike z edinstvenimi in različnimi izkušnjami in hkrati kot kolektivne prebivalce socialnega, kulturnega, ekonomskega in političnega prostora, ki ga družba pojmuje kot 'otročvo'. Kategorija 'otročvo' in otrok je nujna za raziskave in prakso, toda kako se je je smiselno lotiti? Kdaj prenehamo gledati na otroke kot na pasivne prejemnike in jim začnemo pripisovati delovanje ter kompetence; ali kaj se zgodi, ko jim pripišemo zmožnost usmerjenega delovanja ter jih prenehamo razumeti kot razvijajoča se bitja, ki zgolj potrebujejo nego in zaščito; kaj se v tem primeru zgodi z njihovo ranljivostjo? Kako se spopademo z našo etično in moralno odgovornostjo do otrok in do drugih ljudi v skupnostih, v katerih živijo, ko gre na primer za otroške vojake? Diskurz, ki obkroža otro(š)ke vojake – kakor ga lahko preberemo v mednarodnih aktih in zapisih nevladnih organizacij, zapisih odraslih in otrok, ki so pričali pred spravnimi odbori, ter v izjavah žrtev napada otroških vojakov – zmanjšuje napetost med konceptoma otrok kot razvijajočih se in ranljivih bitij, ki potrebujejo zaščito, ter otrok, ki imajo sposobnost usmerjenega delovanja na podlagi lastnih interpretacij o svetu, v katerem živijo. Kakor opozori Rosen, imamo na tisoče otrok in mladostnikov, ki so jih ujeli v oboroženih spopadih, v katerih so zagrešili grozljive zločine. Kako naj gledamo nanje: kot na nedolžne žrtve političnih okoliščin, ki jim moramo oprostiti in jih zaščititi ali kot na moralna bitja, ki morajo odgovarjati za svoja dejanja? Rosen citira številne primere otrok, ki so sodelovali v vojni, revoluciji in različnih režimih skozi zgodovino in po svetu. Pravi, da naše nesprejemanje zavestnih odločitev otrok za sodelovanje v takšnem nasilju z vsemi pozitivnimi in negativnimi pritiski pomeni nespoštovanje otrok in neprepoznanje zavestne odločitve za njihovo delovanje. Čeprav bi želeli pripisati otroškemu delovanju moralno dimenzijo, tega ne želimo, ko gre za moralno oporečna dejanja, še zlasti če jih zagrešijo otroci. Rosen pokaže, da je otrokom pripisano večje delovanje v vojni, če se vojna dojema kot pozitivna, in manj pomembno, če jo

dojemamo kot negativno. V prvem primeru je otrok označen kot heroj, v nasprotnem primeru pa kot izkoriščena žrtev, ki potrebuje zaščito.

Jamesova prav tako opozori na vztrajno dolgotrajno pojmovanje otrok kot nedolžnih bitij v družboslovju in humanistiki. Želja po zaščiti otrok je močna v okviru številnih profesionalnih organizacij in študijskih področij, vključno z antropologijo. Leta 2006 je Izvršni odbor za medicinsko antropologijo (IOMA) sprejel izjavo, ki poziva »k takojšnji ratifikaciji Konvencije o otrokovih pravicah«. Resolucijo so sprejeli kljub zavedanju, da je KZNOP v svojem bistvu posplošil pogled na otroka, ki temelji na zahodnih pojmovanjih otrokovih interesov in starostne meje (pod 18 leti). A čeprav je takšen posplošujoč pogled v nasprotju z antropološkim pogledom, so prevladali interesi za zaščito otrok po svetu. Toda resolucijo IOMA so sprejeli v času, ko ZDA vseeno ostajajo ena od dveh držav (druga je Somalija), ki konvencije nista ratificirali. Resolucija IOMA je primer, ko neratifikacija dokumenta preprečuje članstvo in opozarja, da ameriška izjema spodkopava uveljavljanje otrokovih pravic, ki so jih sprejeli v številnih državah po svetu, in izključuje možnost sodelovanja pri opazovanju in izboljšanju standardov glede otrokovih pravic (IOMA, 2006).

Pravi otroci, pravi problemi: zamegljevanje meje med raziskovanjem in politiko

LaVine opozarja, da so se antropološke raziskave o otrocih in otroštvu napajale iz vprašanj, ki so segala onkraj opisov vsakodnevnega opisa življenja otrok ter s tem dala antropološkim raziskavam določen pečat. Za zgodnje antropologe je raziskovanje otrok tako pomenilo »povečati nabor znanja v okviru določenih znanstvenih in političnih namenov«. Poleg tega LaVine opozarja, da sta se antropologa, kot sta Meadova in Malinowski, v svojem raziskovanju obračala na širšo javnost. Sodobna manifestacija njunega načina raziskovanja je lahko, kakor namiguje Jamesova, sovpadanje bazičnega in aplikativnega znanja, njegova posledica pa, da se občinstvo, na katero naslavljamo izsledke, spreminja.

V člankih, na katere se navezujemo, vidimo podoben vzorec, tako znotraj kot zunaj univerze – Torenova pod drobnogled postavi vprašanje narave otrok, kakor so jo poimenovali skozi zgodovino, in pokaže, da moramo raziskovanje otrok videti v luči eksistencialnih vprašanj ('kruh in maslo') obstoja same antropologije, povečana spoznanja o otrocih pa videti bodisi v okviru socialne in kulturne kontinuitete ali spremembe bodisi v okviru sorodstvenih oziroma nesorodstvenih vezi. Torenova prav tako meni, da nezmožnost pogleda na sorodstvene vezi z očmi otroka vodi v pomanjkljivo razumevanje ne le sorodstvenih in nesorodstvenih odnosov v katerikoli kulturi, ampak tudi v pomanjkljivo razumevanje kontinuitete kulturnih procesov znotraj in zunaj različnih kultur. Zato študij otrokovih stališč in pogledov pomeni tudi poziv k ponovnemu pregledu različnih pristopov raziskovanja v antropologiji sami. Delo na področju antropologije je spodbudilo ponovno preiskovanje raziskovalnih pristopov in stališč tudi v drugih disciplinah. Antropološki veto na oblikovanje univerzalnih definicij, kar zadeva razvoj otrok, pa je, tako kot v času Malinowskega in Meadove, močno orodje pri podeljevanju štipendij tudi danes. Članek Davida Lancyja je primer antropološke raziskave, ki poziva k prenehanju vsesplošnega izvažanja kulturnospecifične materinske prakse in nasprotuje prevladujočemu pogledu v razvojni psihologiji, da je materinsko-otroška igra univerzalna in bistvena za razvoj otroka. Lancy zavzame stališče, da pomanjkanje igre med materjo in otrokom ne vpliva pomanjkljivo na otrokov razvoj,

kakor trdijo strokovnjaki na Zahodu, ampak to odraža različno pojmovanje nege in odgovornosti staršev, v nekaterih primerih pa celo namiguje na sistem vrednot, ki nasprotuje razvijanju igre med materjo in otrokom. Poziva nas k previdnosti, saj trdi, da skozi zgodovino obstajajo številni etnografski primeri, v katerih materinsko-otroška igra ni bila cenjena, ter da tega ne smemo videti kot znak zanemarjanja in pomanjkljivosti. Starši v takšnih družbah navajajo številne primere, ki naj bi govorili v prid temu, zakaj se ni dobro igrati z otroki. V LaVinijevih očeh bi lahko Lancyjev članek videli kot primer konfrontacije med etnografskim dokazom in konceptom 'normalnega' otroškega razvoja, ki izvira iz teorije in raziskav v zahodnih državah. Tako kot so antropološke študije otrok in otroštva vodile k dodatnemu razmisleku na raziskovalnem področju drugih disciplin, si je antropologija sposojala od drugih disciplin vključno s številnimi nevarnimi posledicami, ki so temu sledile. LeVine opozori, da so antropologi pri svojem delu pogosto uporabljali Freudove in druge psihološke teorije, a ko so »le-te izgubile kredibilnost, so z njimi izgubili kredibilnost tudi etnografski podatki o izkušnjah otrok, temelječi na teh teorijah«. Ko so ovrgli določeno teorijo, so s tem ovrgli tudi raziskave, ki so bile opravljene v tem kontekstu. Toda novejša delo služi kot ponovno ovrednotenje prevladujočih teorij in pomembnih prispevkov v luči etnografskih zapisov o otrocih. Če pustimo te probleme ob strani, so zapisi o otroštvu do leta 1930 postali že uveljavljena etnografska tema, predstavljeni pa so bili pogosto v okviru sorodstvenih vezi in različnih ritualov, pa tudi v odnosu do vzgoje, izobraževanja ali socializacije in le občasno v okviru psiholoških interpretacij. Otroštvo je bilo del antropologije omenjenih področij in ne tema, ki bi si jo sposodili iz razvojne psihologije in drugih podobnih disciplin. Šest kulturnih študij in študije spoznavanja jezika otrok, ki jo omenja LaVine, pa kažejo na dolgo in neprekinjeno tradicijo v antropologiji, ki skuša razumeti vsakdanje življenje otrok ter proces njihove socializacije in kulturalizacije.

Poleg tega, kot opažata Jamesova in LaVine, etnografski zapisi o otrocih in otroštvih še naprej rastejo, delo pa se je med drugim usmerilo tudi v nove smeri. Jamesova na primer opaža, da nam poslušanje pripovedi otrok o njihovem vsakdanjem življenju in izkušnjah omogoča tako teoretiziranje kot delovanje, ki temelji na njihovem razumevanju širših socialnih in političnih sprememb. Poudari tudi, da povečano število študij o otrocih in otroštvu »odrasle preseneča s provokativnimi izsledki, ki oporekajo njihovim številnim samoumevnim prepričanjem o tem, kaj si otroci mislijo in počnejo«, kaj šele o tem, »s kakšnimi težavami se nekateri otroci soočajo s tem, ko so otroci«. Delo, v katerem so z njihovimi lastnimi besedami in iz njihove lastne perspektive dokumentirani zapisi o otrokovih težkih izkušnjah, razkriva, kar Jamesova opisuje kot »skrite bolečine in ponižanja, ki jih izkusijo številni otroci, starši pa pogosto odpravijo kot nepomembne ali preprosto kot del krute igre na šolskem igrišču«. V tem smislu etnografsko delo o otrocih ne služi le za preizpraševanje prevladujočih teorij in smernic, ampak mora ovrednotenje prispevkov na področju raziskovanja otrok služiti tudi za modificiranje in spremembo študija otrok ter otroštva zunaj in znotraj univerze, saj nobenega področja raziskovanja ne smemo ločiti od širšega intelektualnega, političnega in socialnega dogajanja. V tem okviru LeVine opozarja, da so pediatrični in pedagoški koncepti otrok v letih od 1880 do 1920 odsevali vznik pediatrije kot ene od vej medicine, množično izobraževanje otrok pa kot rešitev za socialne probleme. V današnjem času pa je, kakor predlaga Jamesova, »usmerjenost na otroke, ki jasno in glasno izražajo svoje izkušnje in poglede, do določene mere rezultat želje predstavljanja otrok kot socialnih akterjev s pripisovanjem kompetenc«. Predstavitev otrok kot socialnih akterjev izraža prepričanje o vrednosti proučevanja otrok samih, hkrati pa povečuje zanimanje za raziskovanje otrok pri tistih, ki menijo, da raziskovanje teh nima vrednosti za razvoj in oblikovanje kulturno družbene teorije.

Sklepne misli in smernice za prihodnost

Tematski blok druge številke revije *American Anthropologist*, letnik 2007, govori o nekaterih izzivih in priložnostih, ki jih ponuja oživitev antropološkega zanimanja za otroke in otroštva, govori pa tudi o dilemah, ki so skozi zgodovino nastajale v različnih kulturah na tem področju. Govori o potrebi po oblikovanju novih konceptualnih okvirov in raziskovalnih strategij, s katerimi bi povečali naše razumevanje o večplastni naravi otrok in otroštev, priznava pa tako otroško ranljivost kot delovanje. Govori tudi o potrebi, da bi našli ravnovesje, po katerem glas otrok ne bi bil privilegiran nad vsemi drugimi, ampak vključen v kompleksno mrežo socialno-družbenih in kulturnih odnosov. Nagovarja tudi temeljno plat antropologije, ki teži k ohranjanju zornega kota domačinov (ang. *native's point of view*), kakršnega je imel Malinowski (1961: 25). Za nameček morajo biti pojmovanja, po katerih otroci živijo v svetovih, ki jih sami ustvarjajo in se zanje izpogajajo (tj. igre, skupine sovrstnikov ipd.), svetovih, ki jih ustvarjajo drugi (tj. šole, bolnišnice ipd.) in svetovih, ki so uglašeni z drugimi (tj. z družinami, soseskami ipd.), sočasno prisotna in vidna v študiju otrok in otroštev. In ne nazadnje, ko proučujemo otroke in otroštva, se moramo soočiti tudi z vso kaotičnostjo družbene realnosti, ne pa jo reducirati.

Podobno moramo še naprej problematizirati naravo in razvoj posameznika. Kakor kažejo članki, so študije o otrocih in otroštvih pomemben vir tega. Članki nas prav tako opominjajo, da si še vedno prizadevamo za primerne definicije tega, kaj so *otrok*, *mladost* in *otročstvo*. Pri postavitvi teh konceptov se zastavljajo vprašanja starosti, delovalnosti, razvoja, vloge in odgovornosti – in seveda posploševanja ter esencijalizacije. Pa tudi, kako ohraniti napetost med posameznikom in skupino, univerzalnim in partikularnim na smiseln način? Članki nas zato opozarjajo tudi na to, da se kot disciplina še vedno ukvarjamo s vprašanji kulturnega relativizma, pluralizma, multikulturalizma in globalizacije.

Prav tako moramo na novo proučiti metode raziskovanja. LeVine predlaga, da moramo ponovno proučiti uporabo tehnologije, in Jamesova komentira, da bi morali pojmovanje otrok kot raziskovalcev črpati iz manj polemičnega vira. Natančneje: vprašanje je, kako se pomikamo od intervjujev, naturalističnega opazovanja in zapisov glasov otrok doma, v šoli, na ulici in v bolnišnici do teoretiziranja o otrocih in otroštvu ter razvijanja različnih politik in programov v okviru vzgoje, izobraževanja in zdravja. Hkrati pa moramo paziti, da študije, ki jih izvajamo, ne služijo modni, znova odkriti ali izposojeni socialni teoriji ali politični agendi.

Zahvale: Tematski blok druge številke revije *American Anthropologist*, letnik 2007, je omogočila štipendija, ki so jo podelili Myri Bluebond-Langner v Baker-Nord centru za humanistiko Univerze Case Western Reserve. Članki so le majhen del antropološkega dela, ki se nanaša na otroke in otroštva. Nekatera podpodročja kot so arheologija, lingvistika in biološka antropologija, v okviru socialne in kulturne antropologije pa medicinska in edukacijska antropologija, ki razpolagata z obsežno literaturo o otrocih in otroštvu, očitno manjkajo. Ta literatura vključuje znanje o otrocih s številnih vidikov, na primer, kako uporabljajo svojo inteligentnost, načrtujejo strategije, vstopajo v odnose in se pogovarjajo ter vidijo sebe in svet, v katerem živijo.

Prevod Katarina Majerhold

Literatura

- BLUEBOND-LANGER, M. (1978): *The Private Worlds of Dying Children*. Princeton, NJ, PRINCETON UNIVERSITY PRESS.
- CLIFFORD, J. (1988): *The Predicament of Culture*. Cambridge, MA, Harvard University PRESS.
- CLIFFORD, J. IN MARCUS, G. E. (UR.) (1986): *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley, University of California Press.
- CORSARO, W. (1979): We're Friends, Right? Children's Use of Access Rituals in a Nursery School. *Language and Society* 8: 315–336.
- GEERTZ, C. (1988): *Works and Lives: The Anthropologist as Author*. Cambridge, Polity Press.
- MALINOWSKI, B. (1961): *Argonauts of the Western Pacific*. New York, Dutton Publishers.
- SOCIETY OF MEDICAL ANTHROPOLOGY (2006): *Public Policy Statement: The Rights of Children*. Council on Infant and Child Health and Welfare (CICH) Policy Statement Task Force. Dostopno prek: www.medanthro.net/stand/childrights/revised.html (3. januar 2007).
- UNICEF (N. D.): *Convention on the Rights of the Child*. Dostopno prek: www.unicef.org/crc (5. februar 2007).

OTROK IN OTROŠTVO

23–32 Katarina Majerhold

Otroci in otroštvo

Med sočutjem, reparacijo in ljubeznijo do sebe in Drugega

Članek argumentira, da je podoba otroštva zgodovinski produkt (določen s prostorom in časom) in da v današnjem času potrebujemo nov pristop k pojmovanju otrok in otroštva. Hkrati pa ne trdimo, da je to univerzalno za vse prostore in čase, ampak je eden od vidikov, ki so bili do zdaj zanemarjeni in jih je treba dodati k naši dosedanji vzgoji in izobraževanju otrok. Naše pisanje ni pogojeno s kakšno funkcionalno instrumentalno teorijo, kakršna je bila npr. Freudova, ki je otroštvo in otroka ter sploh vse postavljala v funkcijo seksualnosti, tj. reprodukcije (za določene potrebe). Nasprotno, v članku trdimo, da je čustveni angažma, ki je potreben med otrokom in materjo oz. skrbnico/skrbnikom, pomemben tako za mater kot za otroka, kot tudi za mirno in srečno družinsko življenje ter mirnejšo demokratično, ljubečo in sočutno družbo.

Ključne besede: Aries, Nussbaum, Solomon, Greenspan, čustva, sočutje, ljubezen, empatija, vzgoja, morala, otroštvo, reparacija, demokratična svobodna, enakopravna družba.

Katarina Majerhold je filozofinja, urednica, scenaristka in neodvisna raziskovalka. Ukvarja se s filozofijo čustev, filozofijo ljubezni, veselja in sreče, filozofijo klovnanja in etiko. V letu 2012 je izdala monografije *Živeti, Ljubav u filozofiji, What Philosophy Can Tell you about Your Lover* (katarina.majerhold@gmail.com)

33–44 Barbara Turk Niskač

Predšolski otroci kot soudeleženci v raziskavi

Pristop vizualne antropologije

Na področju slovenske etnologije in kulturne ter socialne antropologije so otroci, predvsem pa predšolski otroci, še vedno v precejšnji meri izvezeti iz raziskovanja. Avtorica v članku preizpraša vlogo predšolskih otrok kot soudeležencev v etnografski raziskavi s poudarkom na uporabi vizualnih metod. Pri tem problematizira sodobne trende v raziskovanju otrok, ki se osredinjajo na njihovo delovalnost ter predstavljane perspektiv in glasov otrok.

Ključne besede: antropologija otrok in otroštva, vizualna antropologija, kolaborativne in participatorne metode, perspektive in glasovi otrok, delovalnost.

Barbara Turk Niskač je mlada raziskovalka in asistentka na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Za doktorsko disertacijo opravlja raziskavo o socializaciji in inkulturaciji v predšolskem obdobju. Objavlja poljudne članke ter znanstvene prispevke s področja antropologije otrok in otroštva ter vizualne antropologije. (barbara.turkniskac@ff.uni-lj.si).

45–52 Teja Močnik

Od šole rocka do generacije 2000

Reproduktivni in inovativni vidiki delovanja otrok v procesu socializacije

Sodobno pojmovanje inkulturacijskih in socializacijskih procesov se navezuje na dejavno vlogo otrok v njih. Otroci so prepoznani kot družbeni akterji z zmožnostmi vplivanja na družbeno realnost. Specifične vidike socializacije, kjer so še posebej izpostavljeni zmožnost reproduciranja, inoviranja ter moč vrstniških skupnosti, je William Corsaro povzel s pojmom interpretativne reprodukcije. Članek prikazuje, kako se s pomočjo glasbe kot inspirativnega in kohezivnega dejavnika oblikuje vrstniška skupnost, kako otroci s pomočjo glasbenih elementov reproducirajo družbeno realnost, hkrati pa tako vstopajo na področje družbenih inovacij, saj je glasba podlaga za ustvarjanje novih kulturnih po-

Otroška igrišča kot odraz prevladujočih konceptov otroštva

Analiza na primeru razvoja ljubljanskih otroških igrišč od druge polovice 19. stoletja do leta 1945

V članku avtorica postavi pod drobnogled otroško igrišče. Obravnava ga kot odraz specifičnega zahodnega koncepta otroštva. Ideja, ki poganja ustanavljanje prostorov, namenjenih otroški igri, povzema dihotomijo otrok/odrasli, igra/delo, se preslika v prostor in materializira v obliki igralnih otokov sredi odraslega »sveta poslov in opravkov«. Avtorica predvideva, da je razvoj otroških igrišč in njihovih vsebin vedno treba razumeti tudi kot odgovor na družbene izzive posameznih obdobj. Niz sprememb, ki so nastopile (povečini) z začetkom 19. stoletja (izoblikovanje meščanstva in njegovega načina življenja, razvoj javnih zelenih površin, razvoj kulture telovadbe in športa, industrializacija skupaj z urbanizacijo ter razvoj moderne pedagogike), je tudi v Ljubljani narekoval razvoj različnih oblik otroških igrišč. V njih pa avtorica skuša prepoznati dodatne konstrukcije otroštva.

Ključne besede: otroško igrišče, koncepti otroštva, igra, javne zelene površine, telovadba in šport, šolski vrt, vrtec, Friedrich Fröbel.

Urša Kikelj je etnologinja in kulturna antropologinja ter absolventka vizualnih komunikacij. Raziskuje na področju antropologije otrok in otroštva, zanima jo urbani prostor. Omenjene tematike je podrobno obravnavala v diplomskem delu *Ljubljanska otroška igrišča* na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete ter v diplomskem delu *Usmerjevalni sistem do ljubljanskega otroškega igrišča »Pod gradom«*, ki ga končuje na Visoki šoli za dizajn (u.kikelj@gmail.com).

SUMMARIES

CHILD AND CHILDHOOD

23–32 Katarina Majerhold

Children and childhood

Between compassion, reparation and love for one's self and others

This article argues that the image of childhood is a historical product (determined by a given time and space) and that today, a new approach to defining children and childhood is required. At the same time, the author does not claim universality in all places and at all times, but views this as merely one of the aspects which to date has been overlooked and which must be added to our perceptions of child rearing and education. The article is not guided by a functional instrumental theory such as that of Freud, who viewed childhood and the child – and pretty much everything – as a function of sexuality or reproduction (for certain needs). On the contrary, the author argues that the emotional engagement required between child and mother or care-giver is important for both the mother and the child and also for peaceful, happy family life and a more peaceful, loving and compassionate society.

Key words: Aries, Nussbaum, Solomon, Greenspan, emotions, compassion, love, empathy, child rearing, morality, childhood, reparation, democratic freedom, equal society.

Katarina Majerhold is a philosopher, editor, screen writer and independent researcher. Her work pertains to the philosophy of emotions; the philosophy of love, joy and happiness; the philosophy of clowning; and ethics. In 2012 she published monographies entitled *Živeti, Ljubav u filozofiji, od antike do Freuda*, *What*

Philosophy Can Tell you about Your Lover (The Gift) (To Live, Love in Philosophy, from Ancient Greece to Freud, What Philosophy Can Tell you about Your Lover (The Gift) (katarina.majerhold@gmail.com).

33–44 Barbara Turk Niskač

Preschool children as co-participants in research

The visual anthropology approach

In the field of ethnology and cultural and social anthropology in Slovenia, children, and especially preschool children, are for the most part still left out of research. In this article, the author examines the role of preschool children as co-participants in ethnographic research with an emphasis on the use of visual methods. She problematises current trends in research with children which focus on their activeness and on presenting the perspectives and voices of children.

Key words: the anthropology of children and childhood, visual anthropology, collaborative and participatory methods, perspectives and voices of children, activeness.

Barbara Turk Niskač is a Research Fellow and Assistant at the Department of Ethnology and Cultural Anthropology at the Faculty of Arts in Ljubljana. She is currently preparing a doctoral dissertation that involves research into socialisation and enculturation in the preschool period. She publishes articles about anthropology of children and childhood, as well as visual anthropology (turkowa@gmail.com).

45–52 Teja Močnik

From School of Rock to the 2000 generation

Reproductive and innovative aspects of the functioning of children in the process of socialisation

Current definitions of enculturation and socialisation processes are linked to the active role played by children in these processes. Children are recognised as social actors with the potential to influence social reality. William Corsaro has used the term “interpretive reproduction” to summarise specific aspects of socialisation

where special emphasis is placed on the possibility of reproduction, innovation and the power of peer groups. The article shows how a peer community takes shape through the use of music as an inspirational and cohesive factor, how children use musical elements to reproduce social reality and how, at the same time, they enter into the field of social innovation, where music provides a basis for creating new cultural meanings through which children gain validity and become both a part of social and cultural reality and its co-creators.

Key words: interpretive reproduction, creativity, peer community, child participation, music.

Teja Močnik is an ethnologist and cultural anthropologist. Her work focuses on the anthropology of children and childhood. She is currently preparing a doctoral dissertation at the Department of Ethnology and Cultural Anthropology at the Faculty of the Arts in Ljubljana on pre-adolescents and the ways they are included in society (teja.mocnik@gmail.com).

67–81 Ana Lampret

Rdeči noski

Including humour in the Slovenian health-care system [specifically at the Pediatric Clinic of Ljubljana]

In this article the author examines the role of *Rdeči noski* (»Red Noses«), clown doctors in hospitals and other social institutions. In her research, she identifies issues of health and illness which are of key importance in trying to gain an understanding of the impact of humour on health and treatment. This leads to a discussion of the influence of clown doctors on an individual's experience of illness and hospitalisation. The focus is on the psychological as well as the social effects that clown doctors have on patients. Children, whose experience of hospitalisation is many times connected to a fear of pain and an unknown environment, are discussed in greater detail. The *Rdeči noski* are presented as an activity that lessens the child's fear and refocuses his or her attention on the one hand, and, on the other, as a factor that has an impact on the parents, who are many times the most burdened by their child's disease.